

Van oude adel; de titels die voorbijaan.

De rooms-katholieke adel in Gelderland en zijn rechten en gewoonten inzake het gebruik van de baronnetitel 1813-1868.

door

Drs. M.J.F. Lindeijer¹

1. Inleiding.

In 1830 richtte G.W.J. baron van Lamsweerde zich tot koning Willem I om erkenning van de adelstitel te vragen voor al zijn kinderen. Tot dan had namelijk slechts zijn oudste zoon er recht op, en pas na de dood van zijn vader. Van Lamsweerde kon zich niet indenken dat hij in dezen bij Zijne Majesteit minder gehoor zou vinden, alleen omdat zijn grootvader na diens vestiging in Gelderland niet toegelaten was tot een ridderschap. Oorzaak daarvan was zijns inziens geweest, dat door de vereiste belijdenis van de gereformeerde godsdienst „er geene kans voor eene roomsche catolyke familie was, die zich nieuw vestigde, al ware zij ook nog zoo illuster geweest, om in eenig ampt verschreven (benoemd) te worden. Doch de huwelijken die zijne kinderen en kleinkinderen alhier gedaan hebben, geven genoeg te kennen dat men zijne familie voor even adelijk hield als degeene, met welke zij zich vermaagschapt heeft”. In deze zinsnede is de kern vervat van het probleem, waar een drietal katholieke geslachten in Gelderland zich voor geplaatst zag, toen tegelijk met de oprichting van het Koninkrijk der Nederlanden ook de adel werd geregulariseerd en onder 's Konings uitsluitende bevoegdheid werd gebracht.

Van oorsprong hadden de families Van Lamsweerde, Van der Heyden en Van Grotenhuis niet tot de riddermatige landadel behoord. Dat zij uiteindelijk (eind 17e, begin 18e eeuw) in die kringen geaccepteerd werden en dit door standmatige huwelijken bezegeld zagen, dankten zij met name aan hun afkomst uit de kleine adel of de hoge burgerij en aan het bezit van een adellijk landgoed, waarop zij een deftig bestaan leidden. In de loop van de 18e eeuw waren deze families de baronnetitel gaan voeren, naar het gebruik onder de adel in die dagen. Maar al werd hun adeldom algemeen erkend en konden zij qua aanzien en vermogen zeker een volwaardige plaats innemen temidden van de oude adel, toch hadden zij deze plaats vanwege hun geloof nooit bevestigd gezien door opname in een ridderschap.

Echter, adeldom en titulatuur waren na 1813 niet meer alleen afhankelijk van maatschappelijke feiten en gewoonten, doch tevens van een centrale macht, namelijk de Koning. In het beleid ten aanzien van de adel werden voortaan formele eisen gesteld en het was nog maar de vraag in hoeverre de drie voornoemde geslachten daaraan konden voldoen. Zo'n zeventig jaar lang, twee à drie generaties, bleef er een discrepantie bestaan tussen enerzijds het adellijke leven van alledag in de provincie, een leven dat in meerdere opzichten nog 18e-eeuws was, en anderzijds de 19e-eeuwse regels en besluiten uit Den Haag, residentie en regeringszetel van het Koninkrijk.

2. Het adelsbeleid van Willem I.

Reeds in de eerste maanden na zijn terugkeer in Nederland (30 november 1813) nam Willem I persoonlijk en met voortvarendheid het beleid inzake de adel ter hand, en wel om diverse redenen. De voor hem en zijn raadsliden belangrijkste daarvan was te lezen in art. 42 van de grondwet van 29 maart 1814. Na een kort maar krachtig: „De Souvereine Vorst verheft in den adelstand”, volgden „de voorregten daaraan verbonden; byzonderlijk (...) de bevoegdheid om beschreven te worden in de Ridderschap, mits voldoende aan de vereischten, voor dezelve bepaald”. Ten tijde van de Republiek, dus tot 1795, had er geen Nederlandse adel bestaan. Er waren slechts geslachten geweest die tot de adel van de diverse provinciën hadden behoord en als zodanig in de gewestelijke Staten een bepaalde vertegenwoordiging hadden gehad. In Gelderland bijvoorbeeld was de adel vertegenwoordigd geweest door maar liefst drie ridderschappen, daar de kwartieren van Nijmegen, Zutphen en Veluwe elk hun eigen ridderschap hadden gekend (ook kende Nijmegen nog een aantal ambtsridderschappen). Dat de staatsrechtelijke positie van de adel in het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden

¹ Geboren 5-2-1966. Adres: Van 't Santstraat 62, Nijmegen.

hersteld moest worden, was een van de hoofdpunten van het adelsbeleid, waarover Willem I en de zijnen het al spoedig eens waren geworden. De adel zou als vanouds een vertegenwoordiging op provinciaal niveau krijgen, gevormd door een lichaam dat de zeker in Gelderland bekende naam van ridderschap kreeg. Deze ridderschap diende dan met de steden en de landelijke stand de Provinciale Staten te kiezen, terwijl uit de leden der Provinciale Staten weer de Tweede Kamer der Staten-Generaal zou worden samengesteld.

Herstel van de politieke macht van de adel was één ding, maar minstens even belangrijk was de samenstelling van deze stand. In tegenstelling tot voorgaande eeuwen wilde men de adel regulariseren en op nationale, Nederlandse voet brengen. Voortaan zouden slechts diegenen als adellijk gelden, aan wie de Souvereine Vorst (vanaf 1815: de Koning) adelsgunst verleende. Ook het bepalen van de titulatuur werd door Willem I in eigen hand gehouden. Voor de samenstelling van de adelstand werd uitgegaan van de gedachte, dat wie oudtijds voor edel gold in principe in de nieuwe Nederlandse adel diende te worden opgenomen. Deze groep zou dan worden aangevuld met alle werkelijk aanzienlijken, die een bepaalde staat voerden en bij de adel niet al te zeer uit de toon vielen. Daarvoor kwamen met name in aanmerking de regentenfamilies van de Republiek en de daarmee gelijk te stellen geslachten. Uit een mengeling van circa 180 adellijke, patricische en anderszins notabele geslachten benoemde de Souvereine Vorst tussen augustus 1814 en juli 1816 de eerste ridderschapsleden; daarna mochten de ridderschappen zelf hun leden admitteren, d.i. toelaten. Willem I nam dit aanvankelijk in eigen hand om een vacuüm te voorkomen en vermoedelijk ook om tegenstellingen te overbruggen.

Benoeming in een ridderschap gaf aan de persoon in kwestie niet alleen enige invloed op het provinciaal en nationaal bestuur, maar beïnvloedde zijn gehele maatschappelijke positie: het betekende namelijk dat hij en zijn nageslacht officieel tot de adel werden gerekend en alle daaraan verbonden voorrechten genoten. Zulks was ten tijde van de Republiek voor lang niet alle adellijke geslachten vanzelfsprekend geweest. Onder andere was sedert 1621 in Gelderland en elders een niet gering aantal edelen van de ridderschappen uitgesloten geraakt, omdat ze niet „de ware christelijke gereformeerde religie” beleden. Tot deze groep behoorden vooral de rooms-katholieken, maar ook de lutheranen, doopsgezinden, remonstranten, enz. Deze door de godsdienst bepaalde scheiding gold overigens niet alleen tussen, maar ook binnen afzonderlijke families, bijvoorbeeld in de Gelderse riddermatige geslachten Van Dorth, Van Goltstein en Van Wijnbergen. Bijna twee eeuwen lang bleven de „andersgelovige” edelen achtergesteld bij hun gereformeerde standsgenoten, hoewel ze soms in oude adeldom en in aanzien en vermogen niet voor hen onderdeden. Nu Willem I zonder aanzien des geloofs edelen in de diverse provinciale ridderschappen benoemde, konden de roomse families eindelijk ten volle hun plaats in de adelstand innemen, al was hun aantal in de Gelderse ridderschap van 1814-1816 dan geslonken tot een kwart van het geheel.

3. Benoeming van de leden der Gelderse ridderschap 1814-1816.

De Hoge Raad van Adel, in juni 1814 ingesteld als hoog college van staat voor adelszaken, werd op 10 augustus daaropvolgend door de Vorst gevraagd om een opgave van de nog in leven zijnde edelen, die voor 1795 in de ridderschappen zitting hadden gehad. Daartoe schreef de Raad de gouverneurs der provincies aan. Bovendien maakte de Raad zelf een lijst gereed van riddermatige geslachten, inclusief de oud-adellijke geslachten die om enige reden destijds niet gekwalificeerd waren geweest om tot een ridderschap toegelaten te worden. Daartoe behoorden onder meer de rooms-katholieke families. Naar aanleiding van deze lijst en de lijsten der gouverneurs tekende Willem I op 28 augustus 1814 een besluit, waarbij de eerste leden van de diverse provinciale ridderschappen werden benoemd. Dat het opmaken van de lijsten met enige spoed geschiedde was niet verwonderlijk, daar de benoemde edelen op hun beurt betrokken waren bij de samenstelling van de Provinciale Staten, iets wat zeker geen lang uitstel kon dulden. In Gelderland had deze haast tot gevolg, dat enkele (vooral roomse) heren vergeten werden bij de benoemingen, hoewel hun adeldom in de maanden daarna alsnog bevestigd zou worden door een opname in de ridderschap.

Tot dan telde de ridderschap van Gelderland van 28 augustus 1814 het imposante aantal van 72 leden, waarvan er 32 (uit 16 families) in een der oude kwartiersridderschappen beschreven waren geweest. De acht katholieke leden bevonden zich onder de overige 40 (uit 20 families), van wie slechts de (voor)ouders deel hadden uitgemaakt van een voormalige ridderschap of die om bepaalde redenen nooit beschreven waren geweest. Zeven van hen waren van Gelderse riddermatige afkomst: R.E. van Dorth tot Medler uit Vorden, O.G.W.J. Hacfort tot Ter Horst uit Loenen op de Veluwe, F.C.Th. d'Isendoorn à Blois van Cannenburg uit Vaassen, J.J.F.A.M. van Voorst tot Schadewijk uit Zevenaar (hoewel deze plaats nog niet tot Nederland behoorde), H.W. van Wijnbergen uit Arnhem, G.F.A.H.C. van Hugenpoth tot Aerdts uit Herwen en Aerdts, en Th.J.A.F. Speyart van Woerden uit Ressen. Merkwaardig is de aanwezigheid van de achtste katholieke op de lijst, G.W.J. van Lamsweerde uit Zutphen (aldaar geboerd, maar sinds kort woonachtig in Den Haag). Als

lid van de Raad van State, aangesteld in april 1814, zal hij goed geïnformeerd zijn geweest over de ontwikkelingen inzake de adel. Zodoende kon hij op 20 augustus een rekwes tot de Vorst richten, om in de ridderschap van Gelderland te worden benoemd. Volgens zijn eigen zeggen was het verzoek pas op 5 september ingewilligd, maar klaarblijkelijk had men hem al op de lijst bijgeschreven vóórdat het officiële antwoord op zijn verzoek was verstuurd.

Welke Gelderse geslachten waren er nu aanvankelijk door de gouverneur en de Hoge Raad van Adel vergeten of op het eerste gezicht niet waardig geacht? (Want de provinciale wereld van edellieden moet een kleine wereld zijn geweest, waarin men elkaar zeker tenminste van naam kende.) Daarover wordt meer duidelijk uit de lijst van 28 benoemingen, tussen 17 september 1814 en 16 maart 1816 gedaan. Behalve twee leden van de voormalige kwartiersridderschappen en 18 telgen uit protestantse riddermatige geslachten werden benoemd vijf heren met oorspronkelijk niet-Gelderse adellijke antecedenten en een drietal katholieken, namelijk A.J.A. van Hövell tot Westerfliet en Wezeveld uit Twello (7 oktober 1814), J.H.A.A.J.J. van der Heyden van Baak uit Baak (14 januari 1815) en E.J.R. van Grotenhuis van Onstein uit Vorden (18 maart 1815). Bij de relatief late benoeming van Arnold van Hövell, afkomstig uit een geslacht van Overijsselse ridders en Veluwe ambtsjonkers, was niet zozeer sprake geweest van vergeten alswel van vergissen. Oorspronkelijk was namelijk Van Hövells vader uit Deventer benoemd in de ridderschap van Overijssel, terwijl de oude heer reeds in 1801 was overleden... Daar A.J.A. van Hövell zich rond 1809 met zijn gezin op het Wezeveld had gevestigd, lag een benoeming in de Gelderse ridderschap meer voor de hand. Tot slot werden op 1 juli 1816 benoemd de katholieke C.H.C.B. van Nispen van Pannerden uit Zevenaar en L.C.J.C.F. van Nispen tot Velde uit Warnsveld. Dat zulks pas toen geschiedde, hing samen met het feit dat het gebied waaruit zij stamden, de Liemers, pas op 1 juni van dat jaar bij de Nederlanden was gevoegd. Voor zover bekend werden slechts twee rooms-katholieke heren niet in de ridderschap benoemd, namelijk C.F.A. van Laer, woonachtig op de Poll bij Huissen, en J.J. van Goltstein van Hoekenburg, heer van de Zevenaarse Mathena. Van Goltstein was weliswaar niet „verpauperd”, maar zijn onroerend-goedbezit was te zwaar verhypothekerd om aan de vermogens van de Gelderse ridderschap te kunnen voldoen.

Van de heren Van der Heyden en Van Grotenhuis is bekend dat zij een rekwes tot de Souvereine Vorst hebben gezonden, toen zij vernamen dat zij niet in de ridderschap waren benoemd en dus niet tot de „eerste” edelen van het nieuwe Koninkrijk werden gerekend. Aanleiding zal de oproep in de Staatscourant geweest zijn, aan hen die aanvankelijk overgeslagen waren. G.W.J. van Lamsweerde, wiens moeder een Van der Heyden was, noteerde eind 1815: „*Dat de familie van Van der Heyden van goeden adel is, laat sig bewijzen uit oude documenten, (...), alle welke stukken door den heere J.H. van der Heyden van Baak anno 1815 aan den Hoogen Raad van Adel ten fine van examinatie zijn ingezonden, welke voldoende zijn bevonden om gunstig voor deszelfs admittie in de ridderschap van Gelderland te adviseeren, waarna het den Koning behaagt heeft gemelden heer Van der Heyden tot Baak als lid (...) te erkennen en te benoemen.*”

Het verzoek van E.J.R. van Grotenhuis van Onstein kwam bij de Raad ter tafel op 29 december 1814. Hij had aan Willem I te kennen gegeven, „*dat waarschijnlijk bij het formeren van de lijst der families, welke U.K.Hd. tot leden der ridderschap van Gelderland heeft gelieven te benoemen en te erkennen, op die van zijn persoon niet zal zijn geattendeert geworden, omdat zijn naam niet aldaar onder de voors. edelen is gevonden geworden, aangezien zijne familie professie deed van de roomsch-catholyke godsdienst*”. Van Grotenhuis meende echter dat zijn familie aan de eisen voor toelating tot de ridderschap voldeed, daar de adel van zijn familie oud en zeer lang bekend was. Deze mening werd niet gedeeld door de Hoge Raad van Adel, welks rapport aan de Vorst, d.d. 27 februari 1815, besloot met de constatering dat de rekwestrant weliswaar een edel man was, doch „*dat dezelve uit dien hoofde niet als berechtigd kan verlangen in de ridderschap beschreven te worden, maar dat zulks alleen afhangt van de gunst en welwillendheid van U.K.H. [om] hem in 's lands adel in te lijven en hem in de ridderschap te benoemen, waartoe de Hooge Raad niet durft adviseren*”. Gelukkig voor Van Grotenhuis was Willem I goedgunstig gestemd en werd hij, het advies ten spijt, op 18 maart in de Gelderse ridderschap benoemd.

4. Oude baronnen, nieuwe jonkheren 1815 – 1816.

Aansluitend op de vaststelling der ridderschapsleden verscheen op 13 februari 1815 een Souverein Besluit, dat bepaalde dat alle benoemden en hun wettige afstammelingen tot de Nederlandse adel zouden worden gerekend. Tot deze stand zouden verder behoren diegenen, die door de Vorst als van adel werden erkend (oude inheemse adel), ingelijfd (Nederlanders met buitenlandse adel) of verheven. Voor zover aan de edelen geen titel was toegekend, diende in alle publieke en particuliere documenten het predikaat jonkheer te worden gebruikt. Dit betekende voor vrijwel alle leden van de Gelderse ridderschap, dat zij zich voorlopig

slechts jonkheer mochten noemen en schrijven.

Dat pas een half jaar na de samenstelling der ridderschappen een regeling werd getroffen betreffende de adelom en titulatuur, vond zijn oorzaak daarin dat men in de eerste plaats de staatsrechtelijke positie der edelen op het oog had gehad. Door de grote haast, die met de benoemingen gepaard was gegaan, bleef het overgrote merendeel van een titel verstoken. Dit gaf enige tijd aanleiding tot grote verwarring. Begin 18e eeuw namelijk was de adel in het oosten des lands en aan het stadhouderlijk Hof de titel van baron gaan gebruiken, onder invloed van vooral de Westfaalse en Rijnlandse adel. De barontitel kwam meer en meer in zwang: bij particulier opgemaakte akten van huwelijksvoorwaarden, in adres en aanhef van brieven, vervolgens in registers van doop en huwelijk en uiteindelijk zelfs in omgang en geschrift aan het Hof van de stadhouder.

Ruim een eeuw lang hadden vele Gelderse edelen zich onder elkaar en naar buiten toe als baron betiteld en waren maatschappelijk als zodanig erkend. Het was nu, in 1815, dan ook onbillijk om enerzijds hun deze titels te ontnemen en om anderzijds de titel bij erkenning te geven aan diegenen, die deze titel niet hadden aangenomen, hoewel hun adel niet minder was. Daarom werd besloten om te erkennen, dat de titel van baron de historische titel was van de vanouds hier te lande gevestigde en inheemse adel. Erkend zouden worden: 1) de oude riddermatige geslachten, 2) zij die door bewijsstukken het recht tot het voeren van deze titel konden bewijzen, en 3) zij die met hun voorouders tezamen deze titel langer dan een eeuw openlijk hadden gevoerd. Volgens het Besluit van 13 februari 1815 kwam deze erkenning van titels uitsluitend toe aan de Koning.

Bij het vaststellen van de tekst der adelsdiploma's (september-december 1815) rezen er moeilijkheden over de positie van diegenen, die in een ridderschap waren benoemd, maar van wie niet bekend was of die niet bewijzen konden dat zij of hun familie sinds 1579 ooit deel hadden uitgemaakt van de voormalige ridderschappen. (Aan de sinds augustus 1814 benoemde leden van de vroegere ridderschappen en hun mannelijk nageslacht behoefden geen diploma's te worden uitgereikt.) Zo meenden sommigen niet verplicht te zijn tot het leveren van bewijs, omdat zij reeds tot lid van een ridderschap waren benoemd, wat volgens hen erkenning inhield van hun oude riddermatigheid. Daarnaast bestonden er meningsverschillen over de titulatuur, in het bijzonder de barontitel. Niet zonder reden vreesde de Hoge Raad van Adel voor onaangename en langdurige kwesties, indien men bij de benoemden onderscheid zou moeten gaan maken tussen erkenning, inlijving of verheffing. Daarom werd voor alle ridderschapsleden zonder (bewezen) riddermatige afkomst bepaald, dat zij konden volstaan met het lichten (aannemen) van een akte van bewijs. Deze akte betekende niet dat het bewijs van oude adelom was geleverd, doch alleen dat de betrokkenen zonder verder bewijs tot de Nederlandse adel werden gerekend. In aansluiting op dit alles verscheen het K.B. van 28 december 1816. Om genot te hebben van verleende adelom of titels diende men voor 1 mei 1817 de respectieve diploma's of akten van bewijs te lichten ter secretarie van de Hoge Raad van Adel. Bleef men in gebreke, dan zouden de voormelde gunstbewijzen als vervallen worden beschouwd en konden deze personen niet tot de Nederlandse adel gerekend worden.

Echter, twee rooms-katholieke families uit Gelderland weigerden zelfs een akte van bewijs te lichten en brachten de Hoge Raad van Adel in verlegenheid omtrent hun al dan niet riddermatige afkomst. De geslachten Van Hugenpoth en Speyart van Woerden hadden namelijk sedert respectievelijk 1728 en 1751 deel uitgemaakt van de ambtsridderschap van Over-Betuwe, de enige Nijmeegse ambtsridderschap die gedurende de hele 18e eeuw open was gebleven voor katholieken. De meningen bij de Raad liepen uiteen, waarna de gouverneur van Gelderland desgevraagd verklaarde, op advies van deskundigen, dat de Overbetuwse jonkers inderdaad een ridderschap hadden gevormd. Op 6 januari 1816 werd daarom voor deze geslachten bepaald, dat zij behoorden tot de inheemse adellijke geslachten voor welke een akte van bewijs overbodig was, maar die konden volstaan met het lichten van „een enkele akte van erkenning”. Terecht werden de Van Hugenpoths uiteindelijk ook vrijgesteld van het lichten van een akte of diploma van erkenning, wat immers ook niet was geëist van de andere riddermatige families. Merkwaardig genoeg geschiedde dit niet voor de Speyarts. Mogelijk had dit zijn oorzaak in hun dubieuze afstamming uit het adellijk huis van Woerden, welke zij sinds 1708 hadden gepretendeerd.

5. Van Grotenhuis van Onstein 1816 – 1819.

Het geslacht Van (tot ca. 1720: Ten) Grotenhuis had vóór de Reformatie zitting gehad in de regering van Deventer, maar was daarvan uitgesloten geraakt door zijn trouw aan het katholicisme. Als beloning voor hun standvastigheid van geloof verhefde Keizer Ferdinand III in 1653 de gebroeders Joost en Gerhard ten Grotenhuis in de Rijksadelstand. In de 17e en begin 18e eeuw woonde de familie op het Grotenhuis' Veenhuis onder Twello en oefende evenals andere edellieden in die omstreken het jachtrecht uit. Dat zij als standsmatig werden aanvaard door de Veluwe riddermatige adel, werd bevestigd door huwelijken met telgen uit geslachten

als Hacfort en Van Dorth. Niettemin nam pas R.J.A. van Grotenhuis tot Veenhuis circa 1760 de titel van baron aan. Vijftig jaar later, toen zijn zoon E.J.R. van Grotenhuis van Onstein in 1812 verzocht om een Napoleontische titel, waren onder meer vier leden van de voormalige Zutphense ridderschap bereid om te verklaren, dat hij en zijn voorouders niet alleen adellijk waren, maar ook de baronnetitel hadden gevoerd. Behalve deze „akte van bekendheid” moest de heer van Onstein ook een opgave van zijn jaarlijkse inkomsten overleggen. Deze bedroegen destijds zo'n f 3 800,- uit onroerend goed, waarmee hij in vergelijking met andere roomse edelen in Gelderland tot de minder gefortuneerden behoorde. Bijvoorbeeld zijn Vordense buurman R.E. van Dorth tot Medler genoot per jaar ruim f 6 000,-, waarvan ongeveer 75% uit onroerend goed en 25% uit belegd kapitaal.

Op 28 december 1816 was het Koninklijk Besluit verschenen, dat opriep tot het lichten van diploma's of akten van bewijs vóór 1 mei 1817. Vijf maanden zou in principe ruim voldoende moeten zijn, maar ongelukkigerwijs bereikte de desbetreffende circulaire van de secretaris van de Hoge Raad van Adel niet iedereen. Zo moesten de jonkheren Van der Heyden en Van Grotenhuis via-via het bestaan van de verplichting vernemen, twee dagen voor het verstrijken van de termijn. Gelukkig had de secretaris er persoonlijk geen bezwaar tegen om de beide heren acht dagen uitstel te verlenen. Al spoedig daarna, nog in mei 1817, kwamen hun respectieve gegevens binnen voor de akten van bewijs (wapen, doopnamen, enz.). Ook gaven zij elk voor zich te kennen, dat „*zeder[t] eeuwenlang deszelfs familie den titel van baron gevoerd heeft en dat Zijn Ed. dienvolgens dezelve ook wenschte te blijven voeren*”, kortom dat zij de baronnetitel in hun akten van bewijs opgenomen wilden hebben.

Weliswaar hadden zij wat laat gereageerd, maar het is opmerkelijk dat de brief van E.J.R. van Grotenhuis pas op 16 maart 1819 bij de Raad ter tafel werd gebracht. (Over het verzoek van Van der Heyden meer in de volgende paragraaf.) Ongetwijfeld zal de oorzaak daarin gelegen zijn geweest, dat de Hoge Raad van Adel in de periode 1815-1820 voor alleen al de Noordelijke Nederlanden maar liefst 181 benoemingen, 6 erkenningen, 27 inlijvingen en 99 verheffingen moest afdoen, tezamen dus 313 geslachten. Daarbij kwamen dan nog minstens evenzoveel Zuidnederlandse families, het vaststellen van de meeste gemeentewapens, enz.

Van Grotenhuis zond op 3 mei 1819 de verlangde bewijsstukken in. Zijn verzoek om de titel van baron te mogen behouden was zijns inziens „op recht en billijkheid” gegrond, daar „*mijne familie sinds onheuchelijke tijden den titel (...) onverhindert gevoert heeft*”, zoals erkend was in civiele en rechterlijke akten. Ook de akte van bekendheid uit 1812 gaf daarvan „het ondubbelzinnigst bewijs”. Op grond van dezelfde bewijsstukken had het Zijne Majesteit in 1815 behaagd om hem in de ridderschap van Gelderland toe te laten. Het kwam hem dus niet oneigenlijk voor om qua titulatuur gelijkgesteld te worden met de vroeger beschreven ridders, „*vooral dan wanneer men in den jare 1795 in een der ridderschappen admissibel zoude zijn, ware het niet dat de belijdenis der catholyke godsdienst toenmaals onbevoegdheid medebragt*”. Over zijn recht op de baronnetitel, „*zoo oud gevoerd, zoo lang bezeten*”, kon en moest de Hoge Raad van Adel echter negatief berichten. Een brief dienaangaande aan de Koning, d.d. 12 mei 1819, hoefde niet eens meer verstuurd te worden: al op 13 mei kwam de mededeling uit Brussel, dat Willem I „geene genoegzame termen” had gevonden om het verzoek van jonkheer Van Grotenhuis van Onstein toe te staan. (Het verzoek was reeds aan de Koning gemeld geweest op o.a. 28 mei 1817.) De titel van baron werd dus niet opgenomen in de akte van bewijs, die door Van Grotenhuis tenslotte op 8 juni 1819 werd gelicht.

6. Van der Heyden van Baak 1817-1822.

In tegenstelling tot de familie Van Grotenhuis konden de Van der Heydens hun adeldom niet bewijzen middels een buitenlands adelsdiploma. Ten tijde van de Reformatie waren zij uit Wismar naar de Nederlanden gevlucht, om zich uiteindelijk begin 17e eeuw in Doetinchem te vestigen. Aanvankelijk vonden zij hun echtgenoten in de kringen van katholiek gebleven oud-regenten uit o.a. Doetinchem en Doesburg, totdat achtereenvolgens een stamvader en zijn zoon in 1682 en 1725 de hand en bruidschat verwierven van twee erfdochteren. Het daardoor aanmerkelijk gegroeide fortuin en het bezit van een heerlijkheid en enkele adellijke landhuizen gaven de kleinzoon omstreeks 1760 de kans om een lid van het aloude riddermatige geslacht Von Hertefeldt te trouwen, terwijl zijn zuster in het huwelijk trad met een Hacfort. Enkele decennia later trokken de Van der Heydens definitief weg uit de stad en gingen het bestaan leiden van landedelen, inclusief het gebruik van de baronnetitel. Zij waren inmiddels zo voornaam geworden, dat de ridderschappen van Oostenrijks en Pruisisch Gelre in 1783-'84 hen met terugwerkende kracht adeldom toeschreven, die reeds rond 1620 bekend zou zijn geweest. Evenals E.J.R. van Grotenhuis verkreeg J.H.A. van der Heyden van Baak in 1812 een akte van bekendheid, mede ondertekend door vier Zutphense edelen, die zijn geslacht omschreven als zeer oude Gelderse adel. Zijn bij die gelegenheid opgegeven jaarlijkse inkomsten bevestigden de aanzienlijke maatschappelijke positie van de heer van Baak. Hij genoot jaarlijks ongeveer f 10 900,- (80% uit

onroerend goed en 20% uit belegd kapitaal), wat hem tot de rijkste katholieke edelman van Gelderland maakte.

Gelijktijdig met Van Grotenhuis had Van der Heyden in mei 1817 zijn gegevens voor een akte van bewijs aan de Hoge Raad van Adel gezonden, met het verzoek om in die akte de „*eeuwenlang*” gevoerde titel van baron op te nemen. Door de vele werkzaamheden van de Raad kwam ook zijn brief pas op 16 maart 1819 ter tafel. Aan de vraag om bewijsstukken betreffende de titel werd medio april door J.H.A. van der Heyden voldaan, tezamen met een verzoek dat zich in weinig onderscheidde van dat van E.J.R. van Grotenhuis. Er werd gesproken van recht en billijkheid, van het sinds onheuglijke tijden voeren van de titel, bewezen door diverse civiele en rechterlijke akten en vooral door de akte van bekendheid van 1812, enz. Een extra bewijs werd echter gevonden in de voornoemde verklaring van 1783-'84, waarin het geslacht Van der Heyden als oud-adellijk en riddermatig werd erkend. (Oostenrijks en Pruisisch Gelre behoorden nu grotendeels tot Limburg en de Zuidelijke, later Belgische provincies.) Naar aanleiding daarvan stelde de heer van Baak het volgende. Aangezien oud-riddermatige families van voor 1795 hun titel onbelemmerd mochten voeren, leek het hem niet onrechtmatig dat families, die in de vroeger van ons Koninkrijk afgescheiden en nu verenigde provincies riddermatig waren, ook zulke rechten mochten genieten. Dit gold immers ook voor die families, die wegens hun rooms-katholieke godsdienst buiten de ridderschappen werden gehouden? De Koning was echter niet gevoelig voor dit argument, zoals bleek uit zijn negatieve beschikking van 13 mei 1819. De Van der Heydens moesten zich in het predikaat van jonkheer schikken en hun restte voorlopig weinig anders dan op 8 juni de akte van bewijs te lichten.

Pas drie jaar later deed J.H.A. van der Heyden van Baak weer een poging om de zozeer begeerde titel van baron te verkrijgen. Aanleiding zal het K.B. van 26 januari 1822 zijn geweest, waarin werd bepaald dat een ieder wiens adeldom of titel nog niet was erkend, zich daartoe binnen een termijn van zes maanden tot de Koning kon richten. Er waren namelijk nog steeds vele edelen, die formeel alleen maar recht hadden op het predikaat van jonkheer of jonkvrouwe. Het Besluit van 1822 maakte een eind aan deze onduidelijke situatie, want in de daarop volgende jaren werd voor de meeste oude baronale geslachten de hun toekomstige titel alsnog erkend. De rooms-katholieke families Van Hövell en Van Voorst hadden reeds in 1819 en 1820 de erkenning van hun titel gevraagd en verkregen, en de Van Dorthen waren met de erkenning van hun baronnetitel op 17 januari 1822 het K.B. net voor geweest. Eveneens in 1822 volgde de erkenning van de baronnetitel voor achtereenvolgens de geslachten Van Hugenhout, Hacfort, Van Wijnbergen, Van Goltstein, D'Isendoorn à Blois en Speyart van Woerden. Twee roomse families die in 1814-1816 in de ridderschap van Gelderland waren benoemd bleven uiteindelijk zonder titel, namelijk Van Grotenhuis en Van Nispen.

Naar aanleiding dus van het K.B. van 26 januari 1822 had J.H.A. van der Heyden van Baak in april van dat jaar nogmaals de „*justificatoire stukken*” van 1819 naar de Hoge Raad van Adel gestuurd om de riddermatigheid van zijn geslacht te bewijzen en zo de baronnetitel erkend te krijgen. Echter, de Raad had medio juni nogmaals negatief beschikt, omdat zij „*de voorouderlijke beschrijving in de ridderschap hier te lande*” niet bewezen achtte, ook niet vóór de uitsluiting van rooms-katholieken in het begin der 17e eeuw. De Hoge Raad van Adel wilde de riddermatigheid der Van der Heydens niet ontkennen, maar achtte dit „*niet voldoende om hetzelfde [geslacht] te rangschikken onder dat getal der roomsche edelen, als daar zijn de geslachten van Golsteijn, Hackfort en Wijnbergen, welke voor de Reformatie alhier te lande van de vroegste tijden af leden der ridderschappen waren en eerst in latere tijden uit dezelve en alleen om redenen van godsdienst zijn uitgesloten, en op wiens aanzoeken, [om] den door hun vanouds gevoerden titel van baron geconfirmeerd te worden, de Raad altoos gunstig geadviseerd (...) heeft ...*”

Eind augustus, begin september van dat jaar was Van der Heyden op paleis Het Loo zijn respect gaan betuigen aan Koning Willem I, die hem toen had toegestaan „*zich nader betrekkelijk de kwalificatie der titel van baron te adresseeren, welk nader adres door Uwe Majesteit in gunstige overweging zoude genomen worden*”. Omdat hij de daadwerkelijke beschrijving in de ridderschap nooit kon bewijzen, zag de heer van Baak zich gedwongen om zijn toevlucht te nemen tot 's Konings welwillendheid, met een beroep op art. 63 van de grondwet: „*De Koning verheft in de adelstand*”. Met eerbied verzocht hij, „*dat het Uwe Majesteit moge behagen aan den suppliant en deszelfs nageslacht het behoud der titel van baron toe te kennen*”. Het beroep op de welwillendheid van de Koning, met wie J.H.A. van der Heyden volgens familie-overlevering op vriendschappelijke voet verkeerde, was niet tevergeefs: op 6 september 1822 werd aan hem en zijn wettige mannelijke afstammelingen de titel van baron verleend, waarbij het recht gold van overgang bij eerstgeboorte.

7. Van Lamsweerde 1817-1832.

In de 16e en 17e eeuw hadden leden van het geslacht Van Lamsweerde hoge betrekkingen bekleed in Utrecht en Bergen op Zoom. Het was de grootvader van G.W.J. van Lamsweerde, die zich in 1717 door zijn

huwelijk met de erfdochter De Buinick tot Eerbeek op de Veluwe vestigde, om aldaar een bescheiden edoch redelijk onafhankelijk bestaan te leiden als militair en landheer. Tevens raakte hij door zijn huwelijk verwant aan de plaatselijke riddersmatige families Hacfort en Van Dorth, naar wier voorbeeld hij rond 1730 de titel van baron zal zijn gaan voeren. Het vroegtijdig overlijden van de stamouders der volgende generatie leidde ertoe, dat de huishouding te Eerbeek opgebroken en het huis uiteindelijk verkocht moest worden. De verweesde G.W.J. van Lamsweerde ging in Zutphen wonen en kreeg aldaar bij de omwenteling van 1795 de gelegenheid een voorspoedige carrière te beginnen: allereerst als burgemeester, later onder meer als lid van de Nationale Vergadering van 1796, landdrost van Gelderland, intendant-generaal van Koning Lodewijk, in 1811 lid van de Algemene Departementsraad en sedert 1814 lid van de Raad van State. Uit de samenstelling van zijn vermogen in 1812 bleek duidelijk, hoezeer het leven van een klein landedelman had plaats gemaakt voor dat van een voornamelijk ambtsdrager. Behalve bijna f 2 300,- uit onroerend goed genoot hij per jaar ongeveer f 4 200,- uit belegd kapitaal, tezamen dus zo'n f 6 500,-.

Aan G.W.J. van Lamsweerde was al op 27 september 1817 de titel van baron verleend, wat aanleiding had gegeven tot een belangrijk misverstand. Aan deze verlening was in september 1816 een rekwest van Van Lamsweerde aan de Koning voorafgegaan, om de Hoge Raad van Adel te machtigen hem deze titel te geven in zijn akte van bewijs, „gelijk hij, zijn vader en zijn grootvader denselven bewijsselijk en onafgebroken gevoert hebben, op gelijke gronden als dien tytel bij de meeste adellijke familiën gevoert is...” Het was de Van Lamsweerde in 18e eeuw niet toegestaan geweest om in een Gelderse ridderschap toegelaten te worden, maar in 1814 had de Koning op zijn verzoek dienaangaande gunstig besloten. Zijns inziens betekende dit, dat Zijne Majesteit hem als edele van geboorte beschouwde en dat hij gelijk was gesteld met de oud-riddersmatige edelen. Het was duidelijk dat de Koning de oude adel niet heeft willen vernietigen, evenmin als het zijn bedoeling zal zijn geweest om hun de titels te ontnemen, die zij vanouds bezeten hadden. Daarom verzocht Van Lamsweerde om de door hem en zijn voorouders gevoerde baronnentitel, want het zou hard zijn voor hem en zijn zes zonen „eene degradatie te moeten ondergaan, waarvan de meeste edelen in de Noordelijke provinciën zig hebben weeten te wagten”, om „zijn rang en tytel te verliesen, die men geduurende zoovele generatiën bezeeten heeft...”

De Hoge Raad van Adel had hem voor deze kwestie naar de Koning verwezen. Het zonder bezwaar aannemen van de akte van bewijs zou een stilzwijgende toestemming van de „degradatie” zijn, en slechts de Koning kon iemand een meerdere titel dan die van jonkheer geven. G.W.J. van Lamsweerde trok dit echter in twijfel, gelet op wat hij had gezien en gehoord in de hoge Haagse kringen. Bijvoorbeeld enige leden van diezelfde Raad waren, zo hij wel onderricht was, in het bezit van de baronnentitel gekomen zonder dat daar een bijzondere koninklijke machtiging aan ten grondslag had gelegen. „Het komt echter niet onwaarschijnlijk voor, dat wanneer men de Staatsalmanak inziet, dat bij de presentie der heeren, die de eer zouden hebben Uw.M. te omringen en Hoogst Desselfs diensten verrigten, zig in dien voordragt den tytel van baron hebben gegeven en U.M., ter dier tijd nog niets ten aanzien van rangen en tytels bepaalt hebbende, die alsoo voorgedraagene nominatie heeft geaprobeerd, waaruyt die heeren de erkenning door U.M. als zijnde baron afleyden...” Met deze heren werden bedoeld de voorzitter van de Raad, M.L. van Hargest baron d'Yvoy van Mijdrecht, en het lid A.C. baron Snouckaert van Schauburg, respectievelijk opperschenker en kamerheer-ceremoniemeester van de Koning. Hun titels waren reeds in februari en juli 1816 erkend, maar waren kennelijk al eerder in de Staatsalmanak vermeld.

Na deze weinig diplomatieke insinuatie besloot de jonkheer Van Lamsweerde zijn verzoek met de korte samenvatting, dat volgens hem de edelman, die als zodanig door de Koning erkend wordt, zich bevestigd ziet in die edele geboorte, rang en titel, die hij voorheen bezat. Indachtig onder meer de heer Van der Heyden van Baak wilde hij bovendien nog onder de aandacht van Zijne Majesteit brengen, „hoe hart het voor hem en nog eenige roomsche adellijke familiën in de Noordelijke provinciën zoude zijn, [om] naedat Uw.M. deselve voor goeden adel te zijn erkent en als zodanig bij den ouden adel ingelijft en met deselve in alles gelijk gesteld had, eenen minderen rang in den adelstand zouden krijgen als zij voorheen bezaaten, even gelijk als den ouden adel, waarmede zij voorheen en ook [nu] nog gelijk staan, deselve blijven bezitten, met uytzondering alleen hunner inadmissibiliteyt in de ridderschap uyt oorsaak hunner geloofsbelijdenisse”.

Het meerdere pagina's tellende rekwest leek succes te hebben, ondanks de verdachtmakingen aan het adres van de Hoge Raad van Adel. Op 27 september 1817 werd, zoals gezegd, aan jonkheer G.W.J. van Lamsweerde de titel van baron verleend, maar juist in dat laatste woordje school het venijn. Verlening van een titel was niets meer dan een gunst van de Koning, waarbij tot circa 1868 in beginsel gold, dat de titel overging in mannelijke lijn bij recht van eerstgeboorte en pas na de dood van de stamhouder. Erkenning daarentegen – en daar was het Van Lamsweerde om te doen geweest – was een recht van hen, die aan een van de drie hierboven genoemde eisen konden voldoen (zie paragraaf 4); bovendien gold daarbij het recht van overgang

op alle afstammelingen en al bij leven van de stamhouder. Ongelukkigerwijs was de begunstigde edelman niet op de hoogte van deze zo nauw luisterende terminologie. Hij leefde in de veronderstelling, dat het de Koning behaagd had om de titel van baron te geven aan hem en tegelijk aan al zijn mannelijke afstammelingen.

Toen de staatsraad een jaar later hoorde wat verlening werkelijk inhield, was hij bijzonder verbolgen. Dit had hij nooit gevraagd noch gewild! Er hernieuwd van overtuigd dat bepaalde personen in de Hoge Raad van Adel of aan het Hof nog steeds uitsluiting en achterstelling van rooms-katholieken beoogden, wendde Van Lamsweerde zich direct tot de Koning. Diens antwoord was echter weinig hoopgevend: „Dit was het eenige middel dat ik heb weeten uyt te denken, om U en den Hogen Raad van Adel te bevreedigen en geen van beyden in het ongelijk te stellen.” Dat leden van de Raad op slinkse wijze zichzelf of anderen aan erkenning van de baronnentitel hadden geholpen, werd in november 1822 op vriendelijke wijze weersproken door het eerdergenoemde lid A.C. baron Snouckaert van Schauburg. Deze had rond 1808 korte tijd samengewerkt met Van Lamsweerde aan het Hof van Koning Lodewijk. Snouckaert kon zich niet herinneren dat er een geval bestaan had, waarin Zijne Majesteit aan andere geslachten de titel van baron bevestigd had dan aan diegenen, welke sedert 1579 onafgebroken lid waren geweest van een ridderschap, dan wel aan hen die alleen omwille van de godsdienst hiervan verstoken waren geraakt. De Hoge Raad van Adel kon en wilde niets anders dan zich strikt houden aan de door de Koning aangenomen leidraden.

Een nieuw rekwest liet een kleine acht jaar op zich wachten, om precies te zijn tot 14 april 1830. G.W.J. van Lamsweerde had toen „het pijnlijk gevoel van (...) zijne jongere zoons beroofd te hebben van eenen titel, die welligt in het zoeken van de eene of andere echtverbintenis medegewerkt zoude hebben, om dezelve te bevorderen.” Daarbij zullen zijn gedachten vooral zijn uitgegaan naar zijn jongste zoon Alexander, die vermoedelijk begin 1830 een bijzondere genegenheid had opgevat voor de jeugdige freule Caroline van Laer van Hoenlo, die als wees bij haar oom en voogd A.W.J.J. baron van Hugenpoth van Aerdt in Den Haag woonde. Met het oog op een eventueel huwelijk tussen deze telg uit een oud-adellijk geslacht en zijn zoon heeft Van Lamsweerde zijn pogingen hervat, om de titel van baron voor al zijn afstammelingen erkend te krijgen.

G.W.J. van Lamsweerde ging voor zijn rekwest van april 1830 niet meer in op zijn benoeming in de ridderschap en de daar volgens hem uit voortvloeiende rechten. Hij concentreerde zich nu op één van de vastgestelde gronden voor erkenning, namelijk het openlijk voeren van de titel door hem en zijn voorvaderen gedurende minstens een eeuw. Als bewijsstukken daartoe had hij een brief uit 1729 en een akte van huwelijksvoorwaarden uit 1732. Beiden betroffen zijn toen reeds 50-jarige grootvader, zodat het niet de eerste keer zal zijn geweest dat men hem de titel van baron gaf of dat deze door hem werd gevoerd. Meer wilde hij niet bewijzen. Ook beriep Van Lamsweerde zich niet op een buitenlands adelsdiploma, ja hij oordeelde het gemis daaraan niet zozeer als oneervol, maar integendeel als een bewijs dat zijn voorouders nooit de gunst van vreemde vorsten hadden gezocht. Daarop volgde een klinkende verklaring, die zeker na twee eeuwen van uitsluiting en achterstelling de hartelijke instemming moet hebben gehad van de katholieke adel: „In dit opzigt rijst nog hooger de roem, die de roomsch-catholieke adellijke geslachten ten deze toekomst, die door hun algemeen en ook in ons vaderland aangenomen grondbeginsel van heerschende godsdienst van alle civiele posten uitgesloten waren en, alleen den militairen stand kunnende kiezen, geene bevordering bij vreemde potentaten zогten, maar hun leven veil hadden en hun bloed vergoten voor een ondankbaar vaderland. (...) Wat hebben deze families niet eene verpligting aan U.M., die hen met de protestantsche op eenen gelijken voet gesteld heeft en ook aan hun de possessie van den titel van baron geconfirmeert heeft, ...” De voorbeelden van katholieke baronale geslachten die hij vervolgens gaf, waren nochtans weinig gelukkig gekozen. Behalve de Van der Heydens, die nota bene in dezelfde positie als de Van Lamsweerde verkeerden, konden vrijwel alle genoemde geslachten hun riddersmatigheid en daadwerkelijke beschrijving in een voormalige ridderschap bewijzen...

Hoe dan ook, Van Lamsweerde moest hun wel hun geluk benijden, omdat hijzelf al te voorbarig de akte van bewijs van 1817 had geaccepteerd en daardoor zijn zonen nadeel had toegebracht. Hij begreep dat zulks niet aan Zijne Majesteit te wijten was geweest, en vragen om een uitzondering te maken in de bepaling van titelovergang bij recht van eerstgeboorte durfde hij niet. Hij nam „alleen de eerbiedige vrijheid van Uwer Majesteits goedgunstigheid te vragen, het verleenen van eene acte van praesudicium, waarbij U.M. zoude willen verklaren dat het diploma van verheffing tot den titel van baron (...) niet zal derogeeren (afbreuk doen) aan de aanspraak, die de rekwestrant uit hoofde van eene honderdjarige possessie (bezit) op den titel van baron denkt te kunnen maken, welk regt voor hem evenals voor andere familiën, zal van waarde blijven, en dat dus aan alle zijne kinderen en afstammelingen in alle officiële stukken de titel van baron en baronesse zal moeten gegeven worden”. Deze volzin, een staatsraad zeker waardig, werd met enige kleine grammaticale wijzigingen in zijn geheel overgenomen in het Koninklijk Besluit van 24 juni 1832. Al met al kon zoon Alexander van Lamsweerde zich op zijn trouwdag in oktober van dat jaar toch nog in vollen rechte baron noemen.

8. Gebruik van de baronnetitel 1814-1868.

Zoals inmiddels duidelijk moge zijn, waren de heren Van Grotenhuis, Van der Heyden en Van Lamsweerde diep overtuigd van hun oude, riddermatige adeldom en van het recht op de titel van baron, die in hun geslachten generaties lang en sedert onheugelijke tijden zou zijn gevoerd. Of deze overtuiging ondersteund werd door de feiten, lijkt hier van minder belang te zijn geweest. De vooraanstaande maatschappelijke positie die zij als landheren bekleedden en een traditie van meerdere generaties waren voor hen zowel in de 18e als in de 19e eeuw voldoende legitimatie om de baronnetitel te gebruiken. Hoewel de instelling van een formele Nederlandse adel door Willem I aanleiding gaf om stand en titel officieel te laten bevestigen, blijkt men in de praktijk tot circa 1870-1880 gewoon de gebruiken van voor 1795 voortgezet te hebben. Bovendien zou het al te formele beschouwen van adeldom en titulatuur in de eerste zes à zeven decennia van de 19e eeuw vaak merkwaardige situaties opgeleverd hebben.

De voornaamste oorzaak van onregelmatigheden was daarin gelegen, dat het in rechte behoren van een geslacht tot de adel pas begon met de persoon, de man die in een ridderschap was benoemd of was erkend, ingelijfd of verheven. Soms werd dit nog gevolgd door een Koninklijk Besluit betreffende de titel, die hij en zijn afstammelingen mochten voeren. (Slechts voor 14, meest Gelderse geslachten werd rond 1820 de adeldom van alle leden erkend, met de titel van baron; onder hen twee katholieke families, namelijk Van Hövell en Van Voorst.) Dit alles had tot gevolg dat in ieder geval de zusters, tantes, enz. van deze jonkheren en baronnen formeel geen recht hadden op de titel, die zo nabij in de familie gebruikt werd. Zo onder meer de twee jonkvrouwen Van Wijnbergen (gestorven in 1855 en 1881): hun vader was in de Gelderse ridderschap benoemd en alleen hun broers werden later erkend met de titel van baron. In een enkel geval bleef zelfs een heel geslacht buiten de Nederlandse adel, namelijk als er nog alleen een paar dames leefden.

Slechts zeer zelden namelijk verzochten de vrouwelijke leden van een adellijk geslacht om erkenning van hun stand en titel, waarschijnlijk omdat deze toch alleen kon vererven in mannelijke lijn. Van de roomse adel in Gelderland waren er drie families, waarvan dames om erkenning vroegen, en wel onder zeer typerende omstandigheden. Het betrof de families Van Oldeneel (1826), Van Laer (1832) en Speyart van Woerden (1848). In elk van de drie gevallen was het zo, dat de vader zonder officiële adeldom en titel was overleden, dat er tevens een of twee broers erkend werden, dat min of meer spoedig daarna een van de geadelden in het huwelijk trad, en dat er al takken van het geslacht tot de Nederlandse adel behoorden (uitgezonderd de Van Laers, waarvan nog maar drie telgen leefden). Ook hier lijkt het „mannelijk” karakter van de adel de doorslag gegeven te hebben. Als er slechts vrouwen waren, al gehuwd of op een zekere leeftijd gekomen, dan namen zij zelden of nooit de moeite om in de adelstand opgenomen te worden. Een katholiek Gelders voorbeeld hiervan is de tak Hacfort tot Oosterholt uit het erkende baronale geslacht. Deze tak bestond uit vier zusters, waarvan er drie gehuwd waren, de laatste in 1820. In tegenstelling tot hun neven en nichten Hacfort tot Ter Horst en tot Den Ham bleven de dames Tot Oosterholt buiten de Nederlandse adel en stierven als zodanig uit in 1862.

Behalve de vrouwen viel nog een tweede, kleinere groep edelen tussen de wal en het schip van het nieuwe Nederlandse adelsbeleid, namelijk zij die stierven voordat hun adeldom of titel erkend was. Immers, tussen de instelling van de adel in augustus 1814 en de formele erkenning lag meestentijds een periode van vijf à acht jaar en in een enkel geval een nog veel langere tijd. Zo werden de stamvaders Van Wijnbergen en Van Hugenpoth van Aerdt in 1814 in de Gelderse ridderschap benoemd, maar vond de titelerkenning voor hun geslacht pas in 1822 plaats. Gevolg was dat deze twee oude edelen overleden als jonkheer, respectievelijk in 1816 en in 1819, terwijl ze hun leven lang hadden gegolden als baron.

Adeldom en titulatuur beschouwen vanuit het perspectief der Koninklijke Besluiten e.d., hoe formeel correct dan ook, zou geen juist beeld opleveren van de alledaagse werkelijkheid. De gewoonten inzake het titelgebruik door de rooms-katholieke adel in Gelderland komen vrij goed naar voren in de gedrukte mededelingen van huwelijk en overlijden (geboorteberichten werden in de vorige eeuw nog handgeschreven). Deze annonces lagen namelijk op de grens van het particuliere en het publieke gebruik. Zij werden niet alleen verzonden aan de eigen familie, maar ook aan de bewoners der meer of minder naburige landhuizen (vaak ongeacht hun geloof), aan lokale burgemeesters en artsen en aan zaakgelastigde notarissen, advocaten en bankiers. Als men tevens een voornaam ambt in Arnhem en/of Den Haag bekleedde, zoals G.W.J. van Lamsweerde, A.W.J.J. van Hugenpoth en de gebroeders J.A.C.A. en C.E.F.J. van Nispen, dan werd de adressenlijst nog uitgebreid met leden van de Gelderse Staten, inclusief de gouverneur (later commissaris des Konings), met presidenten, rechters, procureurs en officieren van justitie van de kantongerechten, rechtbanken en het gerechtshof in Arnhem en Zutphen, met geestelijken, olopend van kapelaans tot bisschoppen, enz. Kortom, aan de hand van zulke, zozeer onder de notabelen in Gelderland en elders verspreide aankondigingen

van huwelijk en overlijden kan vrij nauwkeurig geschetst worden, hoezeer de adellijke families nog lange tijd op „voorvaderlijke” wijze hun titel voerden, zonder veel acht te slaan op de nieuwe wetten en besluiten.

Vooraf zij nog opgemerkt, dat men de huwelijksannonces tussen ongeveer 1835 en 1870 meestentijds in het Frans stelde, waarbij de predikaten jonkheer en jonkvrouwe werden vertaald met het eenvoudige „monsieur” en „mademoiselle” of „madame”. Nochtans verdween deze vaderlandse eenvoud bij sommige jonkheren als ze in het buitenland kwamen, bijvoorbeeld in een badplaats; dan betitelden zij zich op hun visitekaartjes plots als „chevalier”, d.i. ridder, een officiële Nederlandse titel die slechts aan 19 geslachten was toegekend. De correcte vertaling van jonkheer was echter „messire” of „monsieur N.N. écuyer”, aldus de Franse tekst van een Koninklijk Besluit d.d. 25 juli 1825, maar deze vertaling werd in Nederland zelden of nooit gebezigd.

Van de drie hierboven genoemde heren, die zich rond 1820 beijerden om hun titel erkend te kregen, lijkt er niemand zo bezorgd over te zijn geweest als de staatsraad G.W.J. van Lamsweerde. Helaas zijn er uit de korte tijd tot 1832 weinig familieberichten van zijn kant bewaard gebleven, maar de exemplaren die resteren, tonen duidelijk dat hij de familietraditie hoger achtte dan een Koninklijk Besluit. Toen zijn tweede zoon Joseph in 1829 in het huwelijk trad met een barones Van Goltstein, werd de bruidegom als baron betiteld. Het zou immers voor beide partijen een „degradatie” zijn, om een term van Van Lamsweerde te gebruiken, als een barones huwde met slechts een jonkheer. Werden zijn kinderen tot de Nederlandse adel gerekend, zijn echtgenote bleef daar formeel gesproken buiten. Mevrouw Van Lamsweerde was een geboren Van Dorth, maar alleen haar broer R.E. van Dorth tot Medler en diens nakomelingen waren met de vanouds gevoerde titel erkend geworden. Dit belette haar nochtans niet, om zich bij de huwelijksaankondigingen van haar kinderen barones te noemen, de titel die haar tenslotte ook in 1836 in het bericht van haar overlijden gegeven werd.

In 1822 was aan J.H.A. van der Heyden van Baak de titel van baron verleend, waarbij het recht gold van overgang bij eerstgeboorte, dus op de oudste zoon ná de dood van de vader (of bij vooroverlijden van de zoon op de oudste kleinzoon dan wel, als er geen kleinzonen zijn, op de tweede broer, enz.). Uit de annonces, zoals die door de Van der Heydens verzonden werden, komt echter een geheel eigen gewoonte van titelovergang naar voren, een gewoonte die nauw aansloot bij de aanspreektitels van de landadel. Zolang de oude heer Van der Heyden leefde, hielden zijn thuiswonende zoons en dochters de predikaten van jonkheer („jonker”) en freule, maar zodra een van hen zelfstandig ging wonen, nam hij of zij de titel van baron of barones aan. Dit leidde ertoe, dat er tussen 1841 en 1864 in de praktijk drie baronnen Van der Heyden waren, terwijl er wettelijk slechts één mocht zijn. Op huis Baak werd de titel na de dood van J.H.A. van der Heyden in 1855 overgenomen door achtereenvolgens zijn zoons August en Ernest. De oudste zoon, Clemens van 't Suideras, die zich al baron had genoemd sedert zijn huwelijk in 1811, overleed in 1838 vóór zijn vader. Conform hun eigen tradities ging de titel daarna over op zijn oudste zoon Jan (pas in 1855 daartoe gerechtigd, in 1864 gestorven) en op de tweede zoon Alexander, toen deze in 1841 huwde en het huis verliet. Pas toen in maart en juli 1868 de laatste twee ooms Van der Heyden van Baak elkaar in de dood waren gevolgd, bleef Alexander baron van der Heyden van Doornenburg en Suideras als enige en enig gerechtigde titeldrager over.

Baronessen Van der Heyden konden formeel gezien helemaal niet bestaan, uitgezonderd dan de aangehuwde dames. Echter, de Baakse freule Louise betitelde zichzelf als zodanig vanaf haar huwelijk met een baron Van Dorth in 1831 tot aan haar dood in 1859. Ook jonkvrouwe Ernestine van der Heyden, de dochter van bovengenoemde Clemens, werd bij haar huwelijk met een baron Van Hövell in 1838 nog „mademoiselle la baronne” genoemd. Toen zij echter in 1852 voor de tweede keer trouwde, deze maal met een jonkheer Van Nispen, schreef zij zich nog slechts als „madame”. De titulatuur van haar nieuwe echtgenoot zal hier zeker debet aan zijn geweest. Opmerkelijk tenslotte is de wijze waarop haar moeder betiteld werd, een telg uit het aanzienlijke, zeer vermogende edoch niet-adellijke

In uw eerbiedenis wordt aanbevolen de Ziel van Zaliger
DE HOOGWELGEBOREN VROUWE
**ALEJDA CATHARINA FRANCISCA
BARONES HOEVEL,**
Douaniere van wijlen
**CLEMENS FREDERIK WILLEM
BARON VAN DER HEYDEN
van Doornenburg en Suideras**
Overleden op den thirize sidras, den 30 November 1848.
in den ouderdom van ruim 57 jaren.

*„Zij was een weduwe, die God daag en nacht
dankte, een weduwe, die was waardig, bij God
en de menschen te minst was; zij opende hare
hand voor den behoeftigen, verharde in het
geluk, en wyl zij een kindsgelovente af Gode
gevoerd en zijn gelieden onderhouden hie,
merck zij niet tegen God, maar lief en over
gelijk in de eere des Heeren
Incht 1811 om 26 Oct. 1811 in Prae. 1811. 26. 11. 11. 11. 11.
Sind van hilt veeral chandvouchelung
aangeboudt lief, want de liefde is het alle
vreden en het goed, het lieflyk is het alle
dies en vudragt te samen in een 1811. 26. 11. 11. 11. 11.*

GERED
*Wij smeken de Heer van de overde reet
van uw dunnars opdat zij spoedig ruste
en de veert liffplaats de vader overneem, der
Christusvoren Heeren van de vaderen*

rentmeestersgeslacht Hoevel uit het voormalige graafschap Bergh. Bij de huwelijken van haar kinderen en bij haar overlijden (1848) gold de douairière van Clemens van der Heyden nog als barones van der Heyden geboren Hoevel, maar op haar bidprentje werd zij plots verheven tot barones Hoevel!

Ook in de familie Van Grotenhuis werd in de eerste helft der 19e eeuw onverstoord de titel van baron gevoerd, waarop zij zelfs niet het recht van eerstgeboorte kon laten gelden. Opvallend genoeg werden enerzijds de twee zonen van E.J.R. van Grotenhuis, de jonkheren Titus en Rudolph, in hun huwelijksannonces als baron betiteld (1842 en 1846), terwijl anderzijds de jonkvrouwen Caroline en Marianne eenvoudigweg met „mademoiselle” werden aangeduid (beiden 1839). Waarschijnlijk was hier eveneens de stand van de bruidegom de oorzaak, namelijk een jonkheer en een burger, allebei „monsieur” genoemd. Dat „baron” Rudolph een burgermeisje trouwde, had echter geen invloed op zijn titel... De laatste vermeldingen van leden van het geslacht Van Grotenhuis met de baronnetitel dateren uit 1847 en 1848, bij het overlijden van achtereenvolgens E.J.R. van Grotenhuis en zijn dochter Marianne. Het doodsbericht van de oude mevrouw Van Grotenhuis (1861) vermeldde haar alleen nog maar als „douairière Van Grotenhuis geboren barones van Harinxma”. Op die laatste titel had zij overigens geen recht, omdat alleen de protestantse tak Van Harinxma thoe Slooten in de Nederlandse adel was opgenomen.

Het geslacht Van Grotenhuis „verloor” de baronnetitel dus twintig jaar eerder dan de Van der Heydens, een ontwikkeling die gelijk liep met de ontwikkeling van het vermogen der beide families. De heren van Baak en Suideras behoorden gedurende deze periode tot de rijkste grootgrondbezitters van Gelderland. Daarentegen was de minder gefortuneerde heer van Onstein door zijn al te royale staat van leven circa 1830 in ernstige financiële moeilijkheden geraakt, waardoor uiteindelijk zelfs het landgoed verkocht had moeten worden. De heer van Onstein en zijn dochter Marianne waren de laatsten die nog als lantedelen hadden geleefd, maar de douairière Van Grotenhuis stierf in Arnhem.

9. Conclusie.

Met de komst van Willem I werd de adel geregulariseerd en op Nederlandse voet gebracht, waarbij de vaststelling van adeldom in handen kwam van de Koning. Echter, juist voor geslachten als Van Lamsweerde, Van der Heyden en Van Grotenhuis was het allerminst vanzelfsprekend om zich direct en nauwkeurig te onderwerpen aan de regels, wetten en besluiten uit Den Haag. In de decennia vóór 1795 hadden deze rooms-katholieke families zich een gelijkwaardige positie verworven temidden van de riddermatige landadel, terwijl zij huns inziens alleen omwille van hun geloof uitgesloten waren geweest van de laatste en voornaamste standsbevestiging, namelijk het lidmaatschap van een ridderschap. Nu zij in 1814-1815 hun oude adeldom erkend zagen door een benoeming in de Gelderse ridderschap, vonden zij het niet meer dan redelijk dat zij ook qua titulatuur gelijkgesteld zouden worden met de oud-riddermatige geslachten en dus de vanouds gevoerde titel van baron zouden verkrijgen. Een mindere titel zou volgens hen een degradatie betekenen.

Hoezeer deze overtuiging leefde, wordt bevestigd door hun gewoonten inzake het gebruik van de baronnetitel, gewoonten die zij nog lang continueerden ondanks de officiële regeling dienaangaande. Al verzochten zij de nieuwe Koning om een formele erkenning van hun stand en titel, toch bleven zij zich – ongeacht het resultaat van hun verzoek – baron noemen, zoals hun voorouders dat sedert onheuglijke tijden hadden gedaan en zoals de gewoonte was op het Gelderse platteland, dat getuige de samenstelling van de ridderschap zo rijk was aan baronnen. De belangrijkste reden was gelegen in juist datgene, waardoor zij aanvankelijk hun adeldom en/of titel verworven hadden, namelijk hun positie ten plattelande. Evenals hun voorouders hadden gedaan, leidden met name de families Van der Heyden en Van Grotenhuis in de 19e eeuw het deftige bestaan van adellijke landheren en verkeerden op gelijke voet met hun al dan niet oud-riddermatige standsgenoten, die op de naburige landhuizen woonden. Het zou nog tot 1870-1880 duren, voordat geslachten als de Van der Heydens zich aanpasten aan de regels uit Den Haag, maar tot dan bleven zij volgens de 18e-eeuwse gewoonte leven, waarbij het gebruik van de baronnetitel niet alleen op (oude) adeldom gebaseerd was, maar eveneens op een voornaamste maatschappelijke positie.

* * *

Verantwoording van geraadpleegde literatuur en archieven.

Dit artikel is een bewerking en aanvulling van par. III.6 en III.16 van mijn doctoraalscriptie *Tussen kasteel en kerk. De rooms-katholieke adel 1765-1827: leven en werken van de „eersten en voornaamsten” der gemeente, ter meerdere glorie van God*, Nijmegen 1992.

Algemene literatuur.

- W.J. d'Ablaing van Giessenburg, *Aanmatiging van adellijke voorzetsels en titels voormaals en thans*, De Nederlandsche Heraut 6 (1890), p. 170-182.
- W.J.J.C. Bijleveld, *Opmerkingen over de geslachten, behandeld in het Nederland's Adelsboek*, 's-Gravenhage 1949.
- C. van Breugel Douglas, *Aanmatiging van titels en geslachtsnamen*, De Nederlandsche Heraut 2 (1885), p. 229-243.
- P.H.M. Keesom, *Hoofdlijnen van het Nederlandse adelsrecht sedert het ontstaan van het Koninkrijk*, De Nederlandsche Leeuw 109 (1992), k. 237-253.
- J.C. Maris van Sandelingenambacht, *Harmonische hantering van oud-vaderlands adelsrecht in deze tijd*, De Nederlandsche Leeuw 72 (1955), k. 304-308, id. 78 (1961), k. 342-344.
- P.G.M. van Meeuwen, *Eén en ander over het Nederlandse adelsrecht*, in *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*, p. 74-90.
- *Nederland's Adelsboek 1940-1953*.
- *De Nederlandse adel. Besluiten en wapenbeschrijvingen*, 's-Gravenhage 1989.
- C.C. van Valkenburg, *Adelsbeleid sedert 1813*, in *De Hoge Raad van Adel. Geschiedenis en werkzaamheden*, p. 55-73.

Paragraaf 3.

- W.J. d'Ablaing van Giessenburg, *De ridderschappen in het Koninkrijk der Nederlanden*, 's-Gravenhage 1875, p. 52-82.
- Rijksarchief in Gelderland (RAG), Familie-archief Van Lamsweerde, inv.nr. 15B.III, p. 33 (Van der Heyden).
- Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage (HRA), Notulenboek 1814 en Minuutnotulen 1815 (Van Grotenhuis).

Paragraaf 4.

- W.J. d'Ablaing van Giessenburg en P.A.N.S. Meurs, *De ridderschap van het kwartier van Nijmegen*, Den Haag 1899, p. 68-81.
- RAG, Familie-archief Van Lamsweerde, inv.nr. 16D, A.C. Snouckaert van Schauburg aan G.W.J. van Lamsweerde, 9-11-1822.

Paragraaf 5.

- RAG, Familie-archief Van Lamsweerde, inv.nr. 26A, dossiers nr. 390-391 (1812).
- HRA, Minuutnotulen 1819.
- RAG, Familie-archief Van Grotenhuis, inv.nr. 1.

Paragraaf 6.

- RAG, Familie-archief Van Lamsweerde, inv.nr. 26A, dossiers nr. 375-380 (1812).
- HRA, Notulenboek 1819, Brievenboek 1822.
- RAG, Familie-archief Van der Heyden van Baak, inv.nr. 7.
- Algemeen Rijksarchief, Archieven Algemeene Staatssecretarie en Kabinet des Konings, inv.nr. 1496, nr. 114.

Paragraaf 7.

- RAG, Familie-archief Van Lamsweerde, inv.nr. 26A, dossiers nr. 204, 224-225, 228-229 (1812); id., inv.nr. 16D (1817-1830).

Paragraaf 8.

- Huis Suideras te Warnsveld, Huisarchief Suideras, adreslijst 1816.
- RAG, Huisarchief Sevenaer, inv.nr. 133 (adreslijst 1861-1862).
- Huis Hasselholt te Ohé en Laak, Huisarchief Wezeveld, inv.nr. 1; id., Huisarchief Gnadenthal, Akten nr. 56-57. RAG, Familie-archief Van Grotenhuis, inv.nr. 100, 220; id., Familie-archief Van Hugenpoth tot Aerdts, inv.nr. 2-4; id., Familie-archief Van der Heyden van Baak, inv.nr. 29; id., Huisarchief Aerdts, inv.nr. 175; id., Huisarchief Sevenaer, inv.nr. 2526 (aankondigingen van huwelijk en overlijden en bidprentjes).